

5. Інформація щодо стану здійснення тимчасової адміністрації у банках України станом на 27.04.2009.

6. Статистична інформація [Електронний ресурс.]. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 336

А. А. Гончаренко

аспірант кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
Бізнес-аналітик ЗАТ «Делойт енд Туш ЮСК»

КОМПЛЕКСНА ДІАГНОСТИКА БАНКУ: СУТНІСТЬ, ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ

В статье исследованы вопросы проведения комплексной диагностики компании/банка, раскрыта его сущность, рассмотрены виды и основные этапы данной процедуры. Отмечена исключительная важность комплексной диагностики во время операций по слиянию и поглощению.

The article is devoted to the analysis of carrying out a company's/bank's due diligence, disclosed its substance, main forms and phases of this procedure are viewed. Specified, that due diligence has the key importance in M&A transactions.

Ключові слова: комплексна діагностика компанії/банка (*due diligence*), операції злиття та поглинання (*M&A-транзакції*), фінансовий аналіз діяльності, правова та податкова діагностики, Звіт.

Восени 2009 р. очікується різке пожвавлення на українському ринку M&A-угод. За прогнозами експертів [1] на цей період обсяг «проблемних активів» у всіх галузях української економіки досягне своєї критичної маси і більшість власників цих активів почнуть їх позбуватися. Протягом року очікується виставлення на продаж чималої кількості лотів у галузях, найбільш постраждалих від економічної кризи: банківської, страхової, будівельної та інших. Більшість експертів прогнозують, що кількість злиттів і поглинань цього року перевищить торішню, хоча в грошовому вираженні сукупний обсяг угод в 2009 р. скоротиться на 40 % у порівнянні з 2008 р. (коли було злито і поглинено підприємств більш ніж на 9 млрд дол. США).

Процедура придбання корпоративних прав зазвичай включає наступні ключові етапи [3].

1. *Проведення комплексної діагностики компанії/банка (due diligence)*. Після результативного пошуку компанії-цілі потенційний покупець (іноземний інвестор), як правило, проводить комплексну діагностику об'єкта з метою виявлення можливих ризиків та справедливого визначення вартості об'єкта.

2. *Проведення переговорів із власниками компанії*. Якщо за результатами проведення due diligence покупець вирішив придбати відповідну компанію, то сторони домовляються про проведення переговорів.

3. *Укладання договору купівлі-продажу*. Договір купівлі-продажу є основним документом здійснення трансакції. Кількість допоміжних угод, що укладаються на виконання договору купівлі-продажу, залежить від характеру та складності самої трансакції.

4. *Отримання необхідних дозволів*. До етапу отримання дозволів перш за все необхідно віднести процедуру отримання дозволу на концентрацію та/або узгоджені дії в органах АМК України. Отримання інших передбачених законодавством дозволів обумовлюється сферою діяльності компанії-цілі.

5. *Завершення трансакції*. Виконання сторонами угоди умов, необхідних для завершення трансакції та передбачених угодою, і проведення розрахунків.

Як бачимо, одним з ключових етапів проведення М&А-трансакцій є due diligence. Due diligence — це процедура збору повної, об'єктивної та достовірної інформації про положення компанії на ринку, її фінансовий стан, контрагентів та партнерів. Отримана в результаті такого аналізу інформація надається інвестору або компанії, яка може стати покупцем бізнесу, для того щоб упевнитись, наскільки дана угода вигідна.

В Україні приділяється недостатня увага процедурі due diligence при проведенні операцій М&А, і, в тому числі, банків. Дослідженню даного питання присвячено ряд наукових праць зарубіжних учених, таких як Г. Бінг, Х. Хеінс, А. Рід Лайоукс, М. Ельсон, Дж. Камп, проте вітчизняні дослідження обмежуються рядом статей з окремих питань (Т. Хаджевська, С. Горцунян, О. Андрущенко, А. Смірнова та ін.) або загальною інформацією, яку можна знайти на сайтах аудиторських та юридичних компаній. Дана проблема постала особливо актуально останнім часом, оскільки кількість операцій на ринку М&А помітно збільшилась,

зокрема, серед банків, які на сьогоднішній день націлені на збереження або збільшення бізнесу, уникнення або вирішення проблем з ліквідністю. Таким чином, метою даної статті є визначення сутності та особливостей комплексної діагностики (due diligence), у тому числі діагностики банку.

Для того, щоб інвестору або компанії, яка може стати покупцем бізнесу, переконатися в тому, чи буде їм вигідна дана операція, необхідно зібрати абсолютно повні, достовірні і об'єктивні дані. З метою збору всієї інформації проводиться особлива процедура, яка англійською мовою звучить як due diligence. Існує велика кількість перекладів даного терміну на українську мову, це словосполучення перекладають як «належна експертиза» [4], «ретельне спостереження», «перевірка належної сумлінності» або «всебічне дослідження достовірності інформації, що надається». Всі ці трактування не відображають повною мірою того змісту, який закладений у лаконічному англійському виразі, проте, найбільш вдалим перекладом due diligence українською мовою, на мою думку, є наступний: «комплексне всебічне дослідження діяльності компанії/банку, її фінансового становища та положення на ринку». Даний аналіз ґрунтується на внутрішній інформації, нотаріальних актах, даних, які надаються конкурентами/партнерами, та проводиться з метою:

- перевірити достовірність фінансової та іншої внутрішньої інформації;
- знайти підтвердження припущенням, закладеним у бізнес-плані;
- оцінити можливість реалізації короткострокової і довгострокової стратегії;
- переконатися в правильності оформлення всіх документів на предмет їх відповідності законодавству і внутрішнім правилам;
- упевнитися в правильності і своєчасності подачі податкової і статистичної звітності;
- оцінити конкурентні позиції на ринку;
- переконатися в тому, що керівництво є достатньо компетентним для реалізації намічених планів.

Due diligence є комплексним аналізом усієї сукупності відносин усередині компанії/банку, тому це дослідження можна розділити на кілька частин, які сильно відрізняються одна від одної як по цілях, так і по методах проведення, проте всі ці елементи украй необхідні для цілісності та всебічного дослідження діяльності і фінансового стану компанії/банку.

Види due diligence:

- фінансовий аналіз (Financial due diligence) — концентрує увагу на здатності приносити дохід. Інколи він проводиться одночасно з аудитом. У процесі фінансового аналізу вивчаються активи, доходи, фінансові коефіцієнти і система фінансового планування та контролю;

- податковий аналіз (Tax due diligence) проводиться з метою оцінки податкового навантаження, а також для виявлення можливості оптимізації податкового тягаря;

- аналіз правових аспектів комерційної діяльності (Legal due diligence) направлений на перевірку діяльності відповідно до нормативних актів у сфері цивільного, трудового права, а також інших законів. У процесі Legal due diligence вивчаються статут, договори з клієнтами, контрагентами і персоналом. Крім того, складаються і редагуються нові типові договори;

- аналіз інформаційного забезпечення (IT due diligence);

- останнім часом для компаній також проводиться аналіз впливу на довкілля (Environmental due diligence), у рамках якого визначаються і оцінюються ризики, пов'язані із забрудненням довкілля і з природоохоронними діями уряду;

- всі вищезазначені етапи всебічного дослідження базуються, перш за все, на діяльності і показниках за минулі періоди часу. Вони не розглядають конкуренцію на ринку, не дають прогнозів і не передбачають стратегічного планування. Ці важливі елементи і складають предмет вивчення найбільш складної частини due diligence — аналізу положення на ринку (Market due diligence). Основними цілями аналізу положення на ринку є:

- визначення положення в конкурентному середовищі;

- аналіз потенціалу і перспектив розвитку ринку;

- оцінка можливостей розвитку відповідно до динаміки ринку.

Аналіз положення на ринку ділиться на два напрями: внутрішній аналіз і аналіз конкурентного середовища. Звіт про внутрішній аналіз містить абсолютно повну інформацію про стан бізнесу, плани розвитку і забезпеченість ресурсами, а також про відношення співробітників і керівництва до поточного стану бізнесу і його перспектив. Під час аналізу конкурентного середовища (External company analysis) досліджується ринок, на якому проводить свою діяльність даний бізнес, збираються дані про кількість і потенціал конкурентів, про стандарти на даному ринку. На цьому етапі дослідження будуються прогнози розвитку ринку і кон-

курентції, аналізуються потенційні можливості і наявність необхідних для подальшого розвитку ресурсів як у компанії/банку, так і в конкурентів.

Вищезазначені процедури з комплексної діагностики зазвичай замовляються в компаній, які спеціалізуються на передпродажній підготовці, — це, наприклад, компанії «великої четвірки» або вітчизняні аудиторські та юридичні компанії.

Комплексна діагностика часто виявляється достатньо складним процесом для тих клієнтів, які замовляють її вперше. Можна виділити такі основні етапи, необхідні для проведення діагностики, які, в свою чергу, складаються з відповідних підетапів (рис. 1).

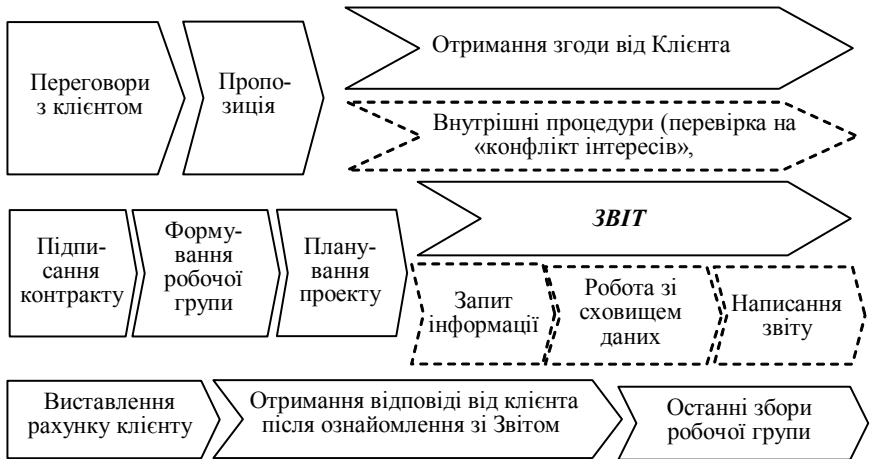

Рис. 1. Основні етапи проведення комплексної діагностики

- *Підготовчий етап.* Проводяться переговори з клієнтом, які включають у себе надсилання Пропозиції клієнту та отримання згоди на проведення комплексної діагностики;

- *Етап безпосереднього проведення діагностики.* Після підписання контракту, формування робочої групи і затвердження графіку тривалості проекту, направляється комплексний перелік питань для отримання необхідної інформації. Даний етап додатково супроводжується телефонними переговорами та безпосередніми зустрічами з керівництвом;

• *Результати оцінки.* Результати оцінки надаються в повному звіті про проведення діагностики. По завершенню попереднього аналізу клієнту направляється чорновий звіт з отриманими даними і основними розрахунками, чітко відображеними в графіках і таблицях. Ознайомлення клієнта з чорновим звітом по діагностиці є важливим елементом даного процесу. Після отримання відповіді від клієнта, завершуються розрахунки, проводиться остаточний аналіз і готується звіт, що повністю відображає всі отримані в результаті аналізу дані.

Перелік робіт з проведення комплексної діагностики не є нормативно встановленим, оскільки у кожному конкретному випадку необхідно доповнювати цей перелік, залежно від специфіки бізнесу. Структура Звіту в цілому відповідає завданню мінімізації ризиків по всіх складових діяльності бізнесу, а ступінь деталізації розділів Звіту також залежить від специфіки бізнесу. Типову структуру Звіту наведено на рис. 2.

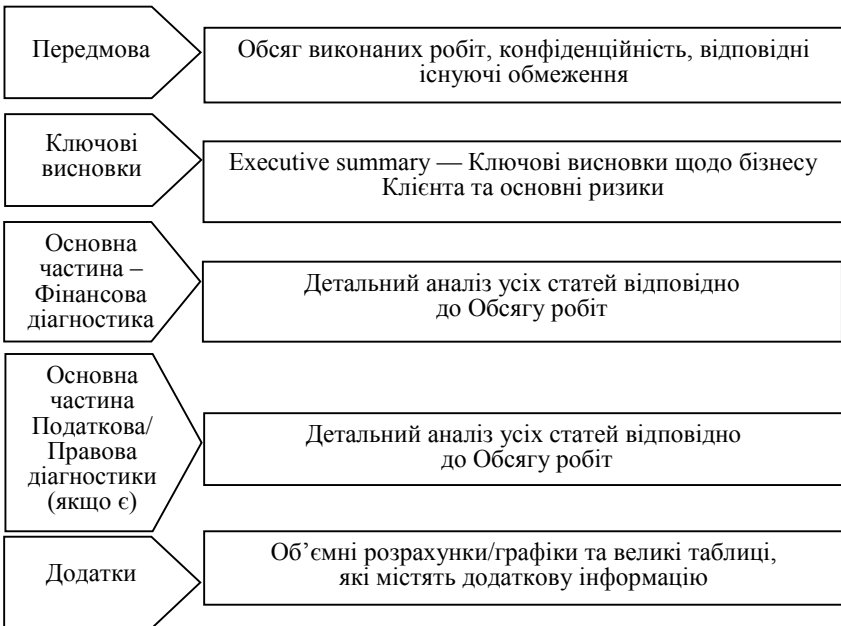

Рис. 2. Загальна структура Звіту з комплексної діагностики

У Передмові обґрунтовуються цілі і завдання комплексної діагностики, наявні обмеження щодо дослідження. Обмеження можуть накладатись специфікою, визначеною Замовником, і певною мірою звужувати можливості Консультанта, тому ці обмеження обов'язково відбиваються у Передмові до Звіту з комплексної діагностики (due diligence).

Наприклад, більш деталізована структура Звіту з комплексної фінансової діагностики банку виглядає наступним чином:

- Словник (використані скорочення);
- Ключові висновки;
- Огляд бізнесу;
- Фінансові результати (аналіз звіту про доходи та витрати, чистий процентний дохід, комісійний дохід, інші доходи, операційні та загальні адміністративні втрати);
- Фінансовий стан (аналіз балансу, міжбанківських операцій, кредитного портфелю, портфелю цінних паперів, основних засобів та нематеріальних активів, ресурсної бази, сформованих резервів, інших зобов'язань, позабалансові активи та зобов'язання);
- Трансформація у відповідності до МСФЗ (або нормалізаційні корегування);
- Облікова політика, управління ризиками та регуляторне середовище;
- Податкові, правові, інформаційні ризики (якщо входять до діагностики) або інші види аналізів;
- Додатки.

Таким чином, є очевидним, що проведений комплексний аналіз фінансового стану компанії/банку дає можливість скласти Звіт, у якому інвестор знайде абсолютно всю інформацію, що його цікавить, про бізнес, у який він збирається вкласти свої кошти. Об'єктивність і достовірність, інформації, що надається йому в Звіті, дозволяє прийняти незалежне і найбільш ефективне рішення.

Література

1. Горцунян С. Предварительные условия сделок купли-продажи акций: проблемные вопросы и юридическая оценка // Слияния и поглощения. — № 3 (13). — 2004. — С. 76–78.
2. Андрущенко О. Сам собі дилижер // Фінанси. — <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2009/03/22>;
3. Хандажєвська Т. Деякі аспекти М&А в Україні — <http://www.legalweekly.com.ua/article>

4. Консалтинг ЛТД. Сайт у мережі Інтернет. — <http://www.consulting.ua>

5. G. Bing. Due Diligence Techniques And Analysis: Critical Questions For Business Decisions. QUORUM BOOKS Westport, Connecticut, London, 1996, 262 p.

6. A.R. Lajoux and C.M. Elson. The Art of M&A Due Diligence: Navigating Critical Steps & Uncovering Crucial Data. McGraw-Hill, 2000, 476 p.

7. M. Henry Heines. Patents for Business: The Manager's Guide to Scope, Strategy, and Due Diligence. Praeger Publishers, 2007, 216 p.

Стаття надійшла до редакції 15.05.09.

УДК 336.76

Л. П. Гладченко

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,

В. М. Радзівєвська

канд. екон. наук, доцент кафедри фінансових ринків,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ОЧІКУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ЯК ФАКТОР ФІНАНСОВОГО РИЗИКУ

Рассматривая вопрос мирового финансового кризиса и негативных явлений в экономике Украины, которые имеют место сегодня, большинство проблем в сфере финансового рынка связывают с уже привычными терминами прозрачности рынка, его эффективности, эффективного финансового менеджмента и так далее. Но не менее важным является вопрос относительно адаптивных и рациональных ожиданий, настроений инвесторов, которые остаются открытыми для дальнейших исследований.

Considering the question of the world financial crisis and negative tendencies in the Ukrainian economy, that we are having nowadays, the most financial market problems are usually connected with such known categories as market transparency, financial market efficiency, efficient financial management etc. At the same time the problem of adaptive and rational expectations, investor's intentions is not less important and is opened for further explorations.

Ключові слова: *фінансовий ринок, фінансова криза, ризик, невизначеність, адаптивні очікування, раціональні очікування, фінансова безпека.*

Розглядаючи питання світової фінансової кризи, в першу чергу піднімаються проблеми у сфері фінансового ринку, в ході аналізу яких вже звичними стали такі терміни, як прозорість ринку, ефективність, ефективний фінансовий менеджмент, вартісний підхід тощо. Вони досліджуються в роботах таких вітчизняних авторів, як В. М. Суторміна, а також зарубіжних: Л. Віл'ямс,